

Ott István

A Kúria ítélete hálapénz ügyben

A büntetőjogi hálapénz-fogalom születése

Hivatalos hivatkozás: Kúria Bhar.III.6/2015/20. számú ítélete

Tárgyszavak: hálapénz • vesztegetés

Értelmezett jogszabályhelyek: 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (régí Btk.) 251. §, 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (új Btk.) 291. §

1. Tények
2. Pertörténet
 - 2.1 Az első fokú ítélet
 - 2.2 A védekezés fő iránya
 - 2.3 A másodfokú ítélet
3. A harmadfokú ítélet értékelése
4. A rendelkezés és a *ratio decidendi*
5. Az érvelés kritikája
6. A döntés jelentősége, tanulságai

1. Tények

A jogerős ítéletben megállapított tényállás szerint a vádlottak – részint közalkalmazottként, részint önkéntes segítői jogviszony keretében – az Országos Egészségbiztosítási Pénztár által finanszírozott, a magyar állampolgárok által ingyenesen igénybe vehető egészségügyi ellátásért a maguk, illetve a szülésben közvetlenül közreműködők részére konkrét összeg megjelölésével előzetesen pénzt kértek az ellátottaktól, illetve hozzátartozóiktól. A kérésre esetenként direkt módon, az összegre is vonatkozó kifejezett felhívással, más esetekben a szokásokra, a kialakult gyakorlatra, illetve a juttatás általánosan elvárt mivoltára történő utalással került sor, részint általános jelleggel, részint konkrét ellátás – epidurális érzéstelenítés – kapcsán.

2. Pertörténet

Az elsőfokú bíróság a vádlottakat bűnösnek mondta ki a [régí] Btk. 251. § (1) bekezdésébe ütköző vesztegetés vétségében, illetve egyikőjüket – az üzletszerűség megállapíthatóságára figyelemmel – a bűncselekmény büntetési alakzatában. Kölcsönös fellebbezéseket követően a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatta, a vádlottak egy részét – egyes vádpontokban – bűncselekmény hiányában felmentette. A bejelentett fellebbezések alapján a Kúria a felmentéssel érintett cselekmények egy része kapcsán megállapította a vádlottak bűnösségét.

2.1. Az elsőfokú ítélet

Az érdemi védekezések lényegi részének előterjesztésére az elsőfokú ítélet meghozatalát követően került sor, ezért szükséges, hogy a védekezés fő irányainak felvázolását az elsőfokú ítélet rövid ismertetése előzze meg.

Az elsőfokú bíróság a vádlottak cselekményének büntetendősége kérdésében meghatározó jelentőséget tulajdonított a Magyar Orvosi Kamara Etikai Kódexe hálapénz fogalom-meghatározásának,¹ hangsúlyozva, hogy az Etikai Kódex maga is törvénysértőnek minősíti az előre kért, elvárt vagy felajánlott anyagi juttatást.² Az ítélet indokolása szerint a hála a szó nyelvtani értelmében köszönetet, viszonzást jelent, amelyet szükségképpen meg kell előznie valamely, azt kiváltó cselekvésnek, viselkedésnek, így hálapénzről nyelvtani értelemben sem lehet szó, ha azt előre kérik, elvárják vagy arra utalnak.

Általánosságban jogtalanok – s így a vesztegetés körében tényállásszerűnek – értékelte az eljáró bíróság azt az esetet, amikor az állam által fenntartott egészségügyi intézetben végzett, a társadalombiztosítás által finanszírozott tevékenységért pénzt kérnek.³ Rámutatott továbbá arra is, hogy a konkrét ügyben az érintettek számára nyilvánvaló volt, hogy a vádlottak működésükkel kapcsolatban anyagi ellenszolgáltatást várnak

- 1 Magyar Orvosi Kamara Etikai Kódexe II/15. pont: A hálapénz, hálaszolgáltatás az a bármilyen előny és juttatás, amit a beteg vagy hozzátartozója az ellátást követően, utólag, kérés nélkül az orvosnak ad, amennyiben az még közvetve sem befolyásolja az ellátás minőségét. A hála kifejezése csak szabad elhatározáson alapulhat. A hálapénztől élesen el kell különíteni az előre kért, elvárt, felajánlott, vagy elfogadott anyagi juttatást vagy egyéb előnyöket, amely törvénysértő és egyben kirívóan súlyos etikai vétéség.
- 2 Az elsőfokú tanács okfejtése szerint nincs jelentősége annak, hogy az Etikai Kódex a cselekmény elkövetésekor még nem volt hatályban. Mint fogalmaz: „[...] nem igazgatási jogszabályról van szó, a visszaható hatály kérdése nem merül fel”.
- 3 Hangsúlyozta ezzel összefüggésben, hogy más helyzetről van szó, ha a szabadfoglalkozásúként vagy egyéni egészségügyi vállalkozóként tevékenykedő orvos és a páciens között vállalkozási szerződés jön létre. Ebben az esetben ugyanis az orvos maga határozhatja meg a kezelés költségét.

el, így a kérés konkrét formája – adott esetben az illemlre vagy szokásra történő utalás – a cselekmények megítélése szempontjából irreleváns.

2.2 A védekezés fő iránya

Az elsőfokú ítélet ellen a vádlottak javára bejelentett fellebbezések alapját – egyebek mellett – az a megfontolás képezte, hogy a hálapénz a hazai egészségügyi finanszírozási rendszer szerves részét képezi, „a betegek és hozzátartozók természetes igénye, hogy az orvos megfizethetetlen segítségét valamilyen formában megköszönjék.”⁴ Emellett a választott orvos gyakran munkaidején kívül tesz eleget kötelezettségének, illetve rendelkezésre állásban megnyilvánuló többletszolgáltatást nyújt, amely tevékenységek nem illeszthetők munkaviszonyának keretei közé. A védelem álláspontja szerint hiányos az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás abban a tekintetben, hogy az esetek jelentős részében nem előny kérésére, hanem a hálapénz szokásos mértéke utáni érdeklődésre adott tájékoztatásra került sor. Emellett a hálapénz – mint a szabad orvosválasztás jogából eredeztethető sajátos jogviszonyban végzett munka ellenértéke – jogtalan előnynek nem tekinthető, hiszen azt a személyi jövedelemadóról szóló törvény adóköteles jövedelemként tételezi. A fellebbezések kitértek továbbá arra is, hogy az [új] Mt. 52. § (2) és (4) bekezdései értelmében a hálapénz a munkáltató előzetes hozzájárulása esetén megengedett, illetőleg általában hivatkoztak a hálapénzzel kapcsolatos jogi szabályozás ellentmondásosságára.

2.3 A másodfokú ítélet

Az elsőfokú bíróság által megállapított tényállást a másodfokú bíróság kiegészítette – egyebek mellett – annyiban, hogy egyes esetekben nem előny kérésére, hanem a kialakult hálapénz-adási szokásokra vonatkozó tájékoztatásra, a hálapénz-adás illendőségére vonatkozó figyelmeztetésre került sor a vádlottak részéről.

Annak előrebocsátásával, hogy a büntetőjogi válasz megadásakor magát a társadalmi realitástól nem függetlenítheti, a másodfokú bíróság akként foglalt állást, hogy az elkövetéskor hatályban volt büntető törvénykönyv rendelkezéseiből következőleg „az orvos nem kérhet hálapénzt, ám azt elfogadhatta azzal a feltétellel, hogy ezt nem kötelességszegésért teszi.”⁵

Mint arra az ítélet indokolása rámutat, az [új] Mt.⁶ és az Szja-törvény⁷ rendelkezéseiből következően a hálapénz jogszerű jellege nem zárható ki általánosságban, ugyanakkor az említett jogszabályhelyek nem nyújtanak támpontot annak megállapításához, hogy mely esetben indokolt a juttatást jogellenesnek, illetőleg büntetendőnek nyilvánítani.

Az eljáró tanács okfejtése szerint az egészségbiztosítási pénztár által finanszírozott ellátáson felüli, extra szolgáltatás⁸ esetén „józan ésszel nem várható el, hogy az orvos ezt anyagi vagy azzal egyenértékű egyéb, például tárgyajándék ellenszolgáltatása nélkül megtegye.”⁹ Ez az extra szolgáltatásra irányuló megállapodás¹⁰ nem szabályozott szerződéstípus,

amely nem tiltott, így jogtalanak sem tekinthető. Tekintettel azonban a szabályozottság hiányára, a bíróság megítélése szerint „nem elvárható az orvosoktól, hogy kerüljenek minden beszélgetést az ilyen jellegű hálapénzzel kapcsolatban, hiszen a polgári jogi természetű megállapodás esetén az orvos tudja megjelölni, mekkora összegért tudja vállalni a többletszolgáltatást.”¹¹ Mindezekre figyelemmel a konkrét ügyben az előzetes megállapodás alapján, hálapénzként átadott összegeket a bíróság nem minősítette jogtalan előnynek, így azokkal összefüggésben büntetőjogi felelősség megállapítására sem került sor. A bíróság ugyanakkor elvi érveléssel mutatott rá arra, hogy szükségképpen büncselekményt valósít meg a pénz kérése, elfogadása, illetve az azzal a kapcsolatos célozgatás valamely, az egészségbiztosítási pénztár által finanszírozott konkrét ellátás kapcsán.¹²

Az eljáró tanács nem osztotta a vádképviselet álláspontját abban a tekintetben, hogy a szokásról történő tájékoztatás a fizetési kötelezettségre való felhívásként vagy kérésként lenne értékelhető. Véleménye szerint: „a szokás és illeml szónak önálló jelentése van, és az arról történő beszélgetés, tájékoztatás nem jelent szükségszerűen kérést, legfeljebb az érdeklődő oldaláról jelent tájékozottságot és döntési lehetőséget, kíván-e a szokásnak megfelelően viselkedni.”¹³

3. A harmadfokú ítélet érvelése

A Kúria a másodfokú bíróság által megállapított tényállást több ízben pontosította annyiban, hogy az egyes esetekben pénz konkrét kérésére vagy az illemlre, illetőleg a szokásra történő utalásra került-e sor. Az ítélet indokolása szerint a vádlottak költségvetési szervként működő egészségügyi intézmény¹⁴ dolgozóiként „a munkájukkal kapcsolatban a be-

4 Fővárosi Ítéletábla 8.Bf.129/2014/22. 4. o.

5 Fővárosi Ítéletábla 8.Bf.129/2014/22. 18. o.

6 [Új] Mt. 52. § (2) bek.: A munkavállaló a munkáltató előzetes hozzájárulása nélkül harmadik személytől díjazást a munkaviszonyban végzett tevékenységére tekintettel nem fogadhat el, vagy nem köthet ki.

7 A törvény 1. számú mellékletének 7.2. alpontja szerint nem adómentes a magánszemély által, hálapénz címén megszerzett vagyoni érték.

8 E körben tételezi az ítélet példálódzó jelleggel azt, ha az orvos a terhes nő rendelkezésére áll, azaz ilyenkor nem fogyaszt alkoholt, a kórházat rövid időn belül eléri, családi életét annak rendeli alá, hogy szükség esetén haladéktalanul megjelenik a kórházban stb.

9 Fővárosi Ítéletábla 8.Bf.129/2014/22. 21. o.

10 A megállapodás alapja az ítéletben foglaltak szerint a szabad orvosválasztás jogából eredeztethető.

11 Fővárosi Ítéletábla 8.Bf.129/2014/22. 22. o.

12 A konkrét ügyben az epidurális érzéstelenítés.

13 Fővárosi Ítéletábla 8.Bf.129/2014/22. 24. o.

14 Mint arra az indokolás rámutat, a beteg – jelen esetben a szülő nő – nem az egészségügyi dolgozókkal, hanem a gyógyintézzel mint egészségügyi szolgáltatóval került egészségügyi szolgáltatási jogviszonyba.

tegektől (azok hozzátartozóitól) ellenszolgáltatást nem kérhetnek, az ilyen módon igényelt előny ugyanis jogtalannak tekintendő.¹⁵ Meghatározó jelentőségű, hogy az eljáró tanács az ilyen előnyt akkor is jogtalannak tekinti, ha az orvos olyan szolgáltatástöbbletet vállal, amelyre a szolgálati viszonya, munkaviszonya vagy szerződéses viszonya alapján egyébként nem volna köteles.

Az Sza-törvényben adóköteles bevételként nevesített hálapénz ugyanakkor nem minősül jogtalan előnynek, így annak elfogadása munkáltatói hozzájárulás hiányában sem minősül vesztegetésnek.¹⁶ A hálapénz fogalmát az eljáró tanács akként fogalmazta meg, hogy az olyan juttatás, „amelyet az egészségügyi szolgáltatás igénybevételét követően a beteg vagy hozzátartozója hálája, köszönete jeléül a szolgáltatásban közreműködő egészségügyi dolgozónak nyújt.”¹⁷ Ezen definícióból pedig okszerűen következik, hogy az előre adott előny nem hálapénz, ahogy az sem, amelyet a beteg nem önként szolgáltat. Kérésnek minősül minden olyan magatartás – így a célozgatás vagy a szokásokra történő figyelemfelhívás –, amely az önkéntességet – s így a juttatás hálapénz jellegét – kizárja.¹⁸ Ezen okfejtés mentén a Kúria nem vonta kétségbe a juttatások paraszolvencia jellegét azokban az esetekben, „amikor a vádlottak csupán a szülő nők vagy hozzátartozóik kérdésére, érdeklődésére adtak választ.”¹⁹

4. A rendelkezés és a *ratio decidendi*

Mindezek alapján a Kúria megváltoztatta a másodfokú bíróság ítéletét, és megállapította a vádlottak bűnösségét a felmentéssel érintett cselekmények egy részében.

A jogerős döntés lényege, hogy csak az egészségügyi szolgáltatás igénybevétele után, maradéktalanul önkéntesen adott előny minősülhet hálapénznek. Fordított logikával élve: a [rég]i Btk. 251. §-ának alkalmazásakor minden olyan előny kívül esik a hálapénz fogalomkörén – s így jogtalan –, amelyet a beteg vagy hozzátartozója nem utólag és nem saját elhatározásból nyújt az egészségügyi dolgozónak. Az ellátásban közreműködő személy által a betegektől vagy hozzátartozóiktól kért ellenszolgáltatás még abban az esetben is jogtalan, ha a közreműködő olyan szolgáltatástöbbletet vállal, amelyre egyébként nem volna köteles.

5. Az érvelés kritikája

A jogerős döntés kapcsán kérdésként merül fel, hogy mennyire tekinthető indokoltnak a hálapénz fogalmának az utólag adott előnyre történő szűkítése. E probléma fokozottan jelentkezik az [új] Btk. rendelkezései kapcsán, hiszen, ha az előre adott előny nem tekinthető hálapénznek, úgy nem is lehet jogszerű, tehát pusztán elfogadása is tényállászerű.

A válasz keresésekor – véleményünk szerint – az előny jogtalanságának problémaköréből indokolt kiindulni, amelyben – mint arra a kúriai döntés rámutatott²⁰ – meghatározó jelentősége van a jogszabály engedélyének.

Az [új] Mt.-nek a munkáltató előzetes hozzájárulására vonatkozó rendelkezései kapcsán ellentmondásos vélemények jelentek meg a hazai jogirodalomban. Egyes megközelítések szerint, ha az orvos a gyógyító-megelőző tevékenysége során az előnyt maga kéri, vagy az előnyért köteleességét megszegi, az előny jogtalan természetén az előzetes hozzájárulás sem változtat. Ha viszont működésének befejezése után a neki felajánlott előnyt munkáltatói hozzájárulás nélkül elfogadja, csupán fegyelmi vétséget valósít meg.²¹ Más megközelítések szerint az előnyt a jogszabály engedélyére tekintettel kell jogszerűnek tekinteni, vagyis „az Mt. hatálya alá tartozó orvosok esetén a munkáltató előzetes hozzájárulásával elfogadott előny nem jogtalan.”²² Ennek kapcsán Tóth Mihály akként foglal állást, hogy a jogszabály engedélye „nem az orvost jogosítja fel hálapénz elfogadására, hanem munkáltatóját jogosítja fel ennek engedélyezésére. Büntetőjogi szempontból ezért [az] ilyen hozzájárulás nem előny bűncselekménynek minősülő elfogadásának jogszabály általi engedélyezése.”²³

Véleményünk szerint a jogszabály engedélyének valóban jelentősége van, de nem az [új] Mt. hivatkozott rendelkezése kapcsán. Az adott előny jogtalanságának hiányát²⁴ ugyanis nem a munkáltató hozzájárulása, hanem az a tény eredményezi, hogy hálapénzt az Sza-törvény adóköteles jövedelemként tételezi. Az előny juttatásának tényállászerűsége kérdésében tehát a hálapénz fogalmának meghatározó jelentősége van. A Kúria által megalkotott definícióból következőleg nem tekinthető hálapénznek az előre adott előny. Véleményünk szerint ugyanakkor amennyiben

15 Kúria Bhar.III.6/2015/20. 8. o.

16 Feltéve természetesen, hogy az előny nem köteleességszegés ellentételezésére szolgál.

17 Kúria Bhar.III.6/2015/20. 9. o.

18 E körben értékelendő a szokásokra, illendőségre történő figyelemfelhívás, célozgatás stb.

19 Kúria Bhar.III.6/2015/20. 9. o.

20 Kúria Bhar.III.6/2015/20. 8. o.

21 SINKU Pál: „A korrupciós bűncselekmények” in Busch Béla (szerk.): *Büntetőjog II. Különös Rész* (Budapest: HVG-Orac 2012) 433.

22 HOLLÁN Miklós: *A hálapénz büntetőjogi megítélése – egy törvénytervezet margójára* <http://jog.tk.mta.hu/blog/2015/05/a-halapenz-buntetojogi-megitelese>; Vö. HOLLÁN Miklós: „A gazdálkodó szervezettel kapcsolatos passzív vesztegetés az új büntető kódexben” *Magyar Jog* 2014/2. 112–115.

23 TÓTH Mihály: „Boríték kapható. Gondolatok a hálapénz és a büntetőjog összefüggéseiről” *Élet és Irodalom* 2014/28. 6.; További kritikái megközelítéseket ld. GELLÉR Balázs: „Paraszolvencia – büntetőjogi kategória?” *Med. et Jur.* 2013/4. 18–21.; PALÁSTI Márta: „Vesztegetés bűncselekménye az egészségügyben” *Med. et Jur.* 2013/4. 22–24.

24 Figyelmet érdemel e körben Hollán Miklós álláspontja, aki a hivatali vesztegetés kapcsán rámutat: „Nem jogtalan az olyan előny sem, amely materiálisan nem jogellenes, azaz amelynek elfogadása vagy adása nem sérti vagy veszélyezteti a tényállás által védett jogi tárgyat...” Ld. HOLLÁN Miklós: „Gál Csaba vesztegetési ügye: még egyszer az előny jogtalanságáról. Kritikai megjegyzések Gál István László elemzése kapcsán” *Jogesetek Magyar Rázata (JeMa)* 2010/3.

az előny nyújtására maradéktalanul önkéntesen és befo-lyásmentesen kerül sor, úgy önmagában a hála szó értelmezésével – amely utólagos reaktív magatartást feltételez – nem zárható ki az előre adott előny jogszerűsége, annak ellenére sem, hogy az ilyen előny nem felel meg az Etikai Kódex fogalom-meghatározásának.²⁵ Mint azt Tóth Mihály e vonatkozásban – megítélésem szerint helyesen – kifejti, a jogosság, illetve a jogtalanság kérdésében nem az előny juttatásának időpontja a meghatározó, hanem az, hogy ké-résről vagy elfogadásról van szó.²⁶ A kért előny nyilvánva-lóan nem illeszkedik a Kúria által megalkotott hálapénz-fo-galom keretei közé, hiszen adására nem önkéntesen kerül sor, így elfogadása a vesztegetés körében tényállásszerű.²⁷

A magunk részéről nem látjuk indokát az előre adott előny kategorikus kizárásának a hálapénz köréből. Egyáltalán nem elképzelhetetlen ugyanis, hogy a beteg – adott esetben egy kétes kimenetelű műtétet megelőzően – előre kívánja kifejezni a háláját, úgy hogy az önkéntesség kritériuma maradéktalanul megvalósul.

A Kúria a konkrét esetben elvi érveléssel mutatott rá, hogy az egészségügyi ellátásban közreműködő személyek által a munkájukkal kapcsolatban kért ellenszolgáltatás abban az esetben is jogtalannak tekintendő, ha az orvos olyan szol-gáltatástöbbletet vállal, amelyre a szolgálati viszonya, mun-kaviszonya vagy szerződéses viszonya alapján nem volna köteles. Ezen általános érvényű megállapítás ellenére sem tisztázott azonban maradéktalanul a nem finanszírozott és az alapellátás részét nem képző szolgáltatásokra, így külön-ösen a rendelkezésre állásra irányuló jogviszony alapján megfizetett díj jogi értékelésének mikéntje. A szóban forgó jogviszony ugyanis – mint arra a másodfokú bíróság a Kúria által nem cáfoltan rámutatott²⁸ –, nem szabályozott, de nem is tiltott, tehát jogtalannak sem tekinthető szerződéstípuson alapul,²⁹ így továbbra sem vitathatatlan, hogy az annak alap-ján teljesített ellenszolgáltatás büntetőjogi szempontból re-levanciával bír.

Az önkéntesség – mint hálapénz-fogalom meghatározó ele-me – kapcsán érdemes elgondolkodni azon, hogy a hálapénz „kultúrája”, általánosan elvárt jellege miatt az egészségügyi in-tézmény személyzete nagy valószínűséggel az elkövetési ma-gatartásként értékelt magatartások híján is képes olyan helyze-tet teremteni, ahol a jogszerűséghez megkívánt önkéntesség – legalább is – megkérdőjelezhető.

6. A döntés jelentősége, tanulságai

A döntés jelentőségét mindenekelőtt az adja, hogy a Kúria meg-határozta azokat a kritériumokat, amelyek mentén a jogalkalmazó állást foglalhat az előny jogellenességének, így az előny elfogadá-sának tényállásszerűsége kérdésében. Üdvözlendő, hogy ennek során kellőképp figyelemmel volt a kialakult társadalmi gyakorlat-ra,³⁰ és a szükséges mértékben pontosította, mely magatartások értékelhetőek a vesztegetés törvényi tényállása körében kérsékként.

Vitatható, hogy indokolt-e a hálapénz fogalmát kizárólag az utólag adott előnyre korlátozni. Ennek ellenére multhatatlan ér-deme a döntésnek, hogy a hálapénz büntetőjogi kategóriájának megalkotásával olyan szempontrendszer – jelesül az előny jog-talanságának vagy jogosságának kérdése – mentén ad iránymu-tatást, amely az [új] Btk. szabályrendszerében is alkalmazható.

Ott István katonai ügyész • Legfőbb Ügyészség³¹ • drott.istvan@gmail.com

25 Ld. 1. lj.

26 Tóth (23. lj.) 8–9.

27 Tóth Mihály szerint: „... a hálapénz kérését mindenképpen indokolt tiltani, ebben nem tehető engedmény. [...] A hálapénz elfogadását azonban a korábbi több évtizedes szabályozással egyezően csak a hálapénz fejé-ben történő kötelességszegés felmerülésekor indokolt büntetőjogi eszkö-zökkel kezelni.” Tóth (23. lj.) 9.

28 Fővárosi Ítéletábla 8.Bf.129/2014/22. 21. o.

29 Vö. JOBBÁGYI Gábor: *Az orvosi kezelési szerződés a magyar jogban – s az ál-lam felelőssége* <https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12417/file/Orvosi%20kezeles%20szerz%C3%A9s%20szerz%C5%91d%C3%A9s%20-%20Jobb%C3%A1gyi%20G%C3%A1bor%20cikk.pdf>.

30 Megjegyzendő, hogy Gál István László – hasonló jogi környezetben, az ún. „szóróajándékok” kapcsán – a bűncselekmény hiányának lehetőségét is fel-veti. Mint fogalmaz: „A bűncselekmény fogalmi eleme a társadalomra való veszélyesség, amely nélkül bűncselekmény nem valósul meg. Azonban ha – feltéve, de meg nem engedve – egy bűncselekményt a társadalom majdnem minden tagja rendszeresen elkövet, és társadalmi egyetértés is kialakul abban a tekintetben, hogy ezt egyáltalán nem tekintik bűnnek, ak-kor a tényállásszerű cselekmény társadalomra veszélyessége hiányzik, így bűncselekmény nem valósul meg.” GÁL István László: „Molnár Csaba ügye a Fővárosi Ítéletáblán” *Jogesetek Magyarázata (JeMa)* 2010/1. 33.

31 A tanulmány a szerző egyéni véleményét tükrözi, az abban foglaltak nem tekinthetőek a Legfőbb Ügyészség álláspontjának.